

MINISTERSTWO
SPRAWIEDLIWOŚCI

www.ms.gov.pl

MAGDALENA
PIECH

INFORMATOR

O PRAWACH I OBOWIĄZKACH OBYWATELSKICH

PRAWA I OBOWIĄZKI OBYWATELA

Obywatelstwo.....	1
Geneza obywatelstwa.....	2
Sposoby nabywania obywatelstwa.....	4
Obywatelstwo Unii Europejskiej.....	7
Źródło praw i wolności obywatelskich.....	8
Prawa i wolności osobiste.....	9
Prawa i wolności polityczne.....	10
Prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne.....	11
Ograniczenia praw i wolności.....	13
Obowiązki obywatelskie.....	14

OBYWATELSTWO

Obywatelstwo jest jedną z najważniejszych spraw definiujących usytuowanie człowieka w państwie a jego formowanie się jest procesem długofalowym. Można spróbować ująć "obywatelstwo" w następujące ramy: stały stosunek prawny, który łączy daną osobę fizyczną z określonym państwem. Obywatelstwo jest zatem swoistą więzią prawną, która określa przynależność osoby do konkretnego bytu państwowego, a z tej więzi wynika szereg praw i obowiązków zarówno dla tej osoby jak i dla państwa. To właśnie zbiór tych praw i obowiązków określa przedmiot obywatelstwa. Ponieważ państwo definiuje treść obywatelstwa , to w zależności od warunków społeczno-politycznych i ekonomicznych panujących w danym państwie, różne będą prawa i obowiązki obywatela w poszczególnych państwach.

Europejska Konwencja o Obywatelstwie w art. 2 definiuje, że „obywatelstwo oznacza prawną więź pomiędzy osobą a państwem i nie wskazuje na pochodzenie etniczne tej osoby”. Należy również podkreślić, iż obywatelstwo odznacza się swoistą trwałością w czasie, z reguły trwa bowiem nieprzerwanie od narodzin aż do śmierci oraz w przestrzeni, gdyż posiadanie obywatelstwa nie jest związane z miejscem aktualnego pobytu danej osoby. Obywatelstwo jest więc odzewem na odwieczne poszukiwanie przez człowieka swojej własnej wspólnoty i poczucia przynależności do określonej grupy.

GENEZA OBYWATELSTWA

Zamysł obywatelstwa można odnaleźć jeszcze w czasach antycznych, gdy w starożytnej Grecji zbiory jednostek określano mianem "polis". Natomiast samo określenie "polity" odnosiło się do jednostki lub obywatela. W okresie równości wobec prawa w starożytnej Grecji powstała idea aby choć część mieszkańców zaangażować w czynności niezbędne przy tworzeniu prawa i funkcjonowania "państwa" – społeczności. Czasy około IV wieku p.n.e to okres poddaństwa – podboje dokonywane przez Aleksandra Wielkiego. Jednak prototyp obywatelstwa ustanowiony w greckich polis rozpoczął powolny proces kształtowania się nowożytnego obywatelstwa oraz stanowił wzór do naśladowania dla późniejszych wszystkich kultur europejskich. W starożytnym Rzymie relacje obywatel – społeczność stanowiły pewne podporządkowanie jednostki wobec państwa. Dzięki posiadaniu statusu obywatela można było uzyskać szereg uprawnień takich jak zdolność do czynności prawnych, zawieranie związków małżeńskich i umów, wnoszenie skargi do sądu oraz prawo do zajmowania określonych stanowisk publicznych. Dzięki licznym podbojom dokonanych przez starożytnych rzymian obywatelstwo rzymskie zaczęło obejmować coraz większą liczbę mieszkańców, aż do nadania tego stanu wszystkim wolnym mężczyznom całego Imperium Rzymskiego. Można zatem śmiało stwierdzić, iż ten rzymski pierwowzór obywatelstwa miał naturę ponadnarodową i wielonarodową.

Podkreślenia wymaga fakt, iż w tradycji greckiej, jak i rzymskiej instytucja obywatelstwa była ściśle powiązana z obszarem praw i obowiązków ale też definiowała wzór człowieka o bardzo wysokiej moralności z silnym poczuciem odpowiedzialności za wspólne dobro. Nie tylko równość wobec prawa była naczelną ideą kształtującego się obywatelstwa. Bardzo ważna była koncepcja wolności obywatela. Już od starożytności idea wolności była ściśle utożsamiana z szeroko pojętą sferą publiczną (wolność ekonomiczna i polityczna, wolność osobista, wolność przemieszczania się, wolność wykonywania dowolnej profesji, prawa polityczne, np. udział w zgromadzeniach). Wolnymi osobami były te, które były aktywnymi obywatelami i działały na rzecz wspólnego dobra.

To właśnie w średniowiecznych miastach ich mieszkańcy mieli możliwość bycia aktywnymi obywatelami w sferze politycznej, społecznej i zawodowej. Z biegiem czasu idea obywatelstwa zaczęła nieco ewaluować i tracić charakter powszechności, gdyż obywatelami mogli być tylko ci, którzy byli odpowiednio majątni.

W czasach monarchii absolutystycznych państwo znacząco zdominowało jednostkę- obywatela. Dopiero w dobie Oświecenia na przełomie XVII i XVIII w. hasła głoszone przez Monteskiusza, J.J.Rousseau czy J. Locke'a, takie jak wiara w racjonalność świata i człowieka, a także chęć zmian dotychczasowych stosunków społecznych stały się podstawą oświeceniowego światopoglądu. Powyższe było integralną częścią podłoża rewolucji francuskiej, której efektem było m.in. pierwsze nowożytne ukonstytuowanie obywatelstwa na gruncie prawno-ustrojowym.

Kolejne istotne historycznie zmiany dla instytucji obywatelstwa przynosi wiek XVIII. Zostaje ustanowiona amerykańska Deklaracja Niepodległości (1776 r.), francuska Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela (1789 r.), konstytucja francuska (1791 r.) i wreszcie Konstytucja 3 Maja (1791 r.). Powyższe akty prawne umożliwiły obywatelom występowanie przed właściwymi instytucjami w celu egzekucji swoich praw. Deklaracje oraz Konstytucje sprawiły, że warstwy społeczne, które do ustanowienia tych aktów były pozbawione uczestnictwa w życiu publicznym, uzyskały w końcu możliwość pełnej realizacji swych podstawowych praw publicznych.

Początek XIX wieku to czas kształtowania się państw narodowych. Powstawanie takich bytów państwowych miało znaczny wpływ na formowanie się obywatelstwa, które – podobnie jak inne instytucje związane z życiem społecznym i politycznym – stało się jednym z najbardziej strzeżonych atrybutów państwa narodowego. Wiek XIX przynosi również nowe pojęcia takie jak państwo narodowe i naród. Od tego czasu posiadanie obywatelstwa utożsamiane jest z przynależnością państwową.

To podmiot państwowy decydował o przyznaniu, uzyskaniu obywatelstwa oraz o jego utracie. Dzięki upowszechnianiu i rozwojowi obywatelskich praw politycznych (zwłaszcza czynnego i biernego prawa wyborczego) następowało wzmocnienie świadomości państwowej. Powstało przekonanie o tym, że obywatelstwo to coś wyjątkowego, coś czego nie można odgórnie ustanowić w danym człowieku. Obywatelstwo znaczyło włączenie do danej wspólnoty politycznej.

Wiek XX i tworzące się ruchy faszystowskie i komunistyczne spowodowały, iż idea obywatelstwa nieco się zniekształciła, poprzez dążenie do tworzenia społeczeństw totalitarnych. Dalszy rozwój idei obywatelstwa nastąpił po zakończeniu II wojny światowej. Wówczas prawa i obowiązki obywatela zostały rozwinięte o dodatkowe segmenty związane z życiem społecznym-ekonomicznym, socjalnym, kulturalnym. Wprowadzono również prawa dotyczące edukacji i pomocy społecznej, które w znacznej mierze zdefiniowały obywatela europejskiego.

Poprzez uchwalenie takich aktów jak Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948 r.), Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (1950 r.), Europejska Karta Społeczna (1961 r.) czy Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2000 r.) doprowadzono do sytuacji, w której obywatelstwo w Europie uległo znacznemu ujednoczeniu. Wypada nadmienić, iż dzięki rozwojowi międzynarodowych regulacji prawnych odnoszących się do kwestii obywatelstwa, nastąpiło w pewnym sensie ograniczenie kompetencji poszczególnych państw w tym temacie.

SPOSOBY NABYWANIA OBYWATELSTWA

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w przepisie art. 34 określa, że obywatelstwo polskie nabywa się przez urodzenie z rodziców będących obywatelami polskimi, a inne przypadki nabycia obywatelstwa polskiego określa ustawa oraz obywatel polski nie może utracić obywatelstwa polskiego, chyba że sam się go zrzeknie.

Szczegółowe normy prawne dotyczące sposobów nabywania obywatelstwa zostały zawarte w ustawie z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim. Zgodnie z przepisem art.4 przedmiotowej ustawy obywatelstwo polskie nabywa się:

1. z mocy prawa;
2. przez nadanie obywatelstwa polskiego;
3. przez uznanie za obywatela polskiego;
4. przez przywrócenie obywatelstwa polskiego.

Ad 1) Nabycie obywatelstwa przez urodzenie oznacza, iż małoletni nabywa obywatelstwo polskie przez urodzenie, w przypadku gdy:

- a) co najmniej jedno z rodziców jest obywatelem polskim;
- b) urodził się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a jego rodzice są nieznanymi, nie posiadają żadnego obywatelstwa lub ich obywatelstwo jest nieokreślone.

Nabycie obywatelstwa może również nastąpić w razie znalezienia. Małoletni nabywa obywatelstwo polskie, gdy został znaleziony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, a jego rodzice są nieznanymi.

Kolejny rodzaj nabycia obywatelstwa z mocy prawa to nabycie obywatelstwa przez przysposobienie. Małoletni cudzoziemiec, przysposobiony przez osobę lub osoby posiadające obywatelstwo polskie, nabywa obywatelstwo polskie, jeżeli przysposobienie pełne nastąpiło przed ukończeniem przez niego 16 lat. W tym przypadku przyjmuje się, że małoletni cudzoziemiec nabył obywatelstwo polskie z dniem urodzenia.

Nabycie obywatelstwa może również nastąpić poprzez repatriację, czyli powrót do Polski osób polskiego pochodzenia. Jest to również szczególny, uprzywilejowany sposób nabycia obywatelstwa polskiego. Prawo to przysługuje wyłącznie osobom, które nie posiadają polskiego obywatelstwa, a pragną przesiedlić się na stałe do Polski. Do nabycia obywatelstwa polskiego przez repatriację stosuje się przepisy ustawy z dnia 9 listopada 2000 r. o repatriacji.

Ad 2) Nabycie obywatelstwa polskiego przez nadanie następuje na podstawie wniosku cudzoziemca o nadanie obywatelstwa. Wniosek o nadanie obywatelstwa polskiego składa się, za pośrednictwem wojewody lub konsula, osobiście lub korespondencyjnie z podpisem urzędowo poświadczonym. Jeżeli wniosek nie spełnia wymagań określonych w art. 20 ust. 1, 2 lub 3 lub nie dołączono do niego dokumentów, o których mowa w art. 20 ust. 4, organ przyjmujący wniosek wzywa wnioskodawcę do usunięcia braków, w terminie 30 dni od dnia otrzymania wezwania z pouczeniem, że nieusunięcie tych braków spowoduje pozostawienie wniosku bez rozpoznania. Następnie wojewoda i konsul przekazują Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, za pośrednictwem ministra właściwego do spraw wewnętrznych, wniosek o nadanie obywatelstwa polskiego wraz z dokumentami wymaganymi na podstawie art. 20 ust. 4 oraz własną opinią. Minister właściwy do spraw wewnętrznych, przed przekazaniem wniosku Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, zwraca się do Komendanta Głównego Policji, Szefa Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, a w razie potrzeby do innych organów, o udzielenie informacji, które mogą mieć istotne znaczenie w sprawie o nadanie obywatelstwa polskiego, i sporządza opinię dotyczącą wniosku. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej nadaje obywatelstwo polskie lub odmawia jego nadania w formie postanowienia. Zgodnie z przepisem art 26 ustawy o obywatelstwie polskim cudzoziemiec nabywa obywatelstwo polskie w dniu wydania przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej postanowienia o nadaniu obywatelstwa polskiego.

Ad 3) Nabycie obywatelstwa polskiego poprzez uznanie następuje w sytuacji, gdy cudzoziemiec zwraca się z wnioskiem o takie uznanie i jednocześnie spełnia przesłanki zawarte w przepisie art 30 przedmiotowej ustawy. Za obywatela polskiego uznaje się:

- 1) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 3 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej lub prawa stałego pobytu, który posiada w Rzeczypospolitej Polskiej stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego;
- 2) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej lub prawa stałego pobytu, który:
 - a) pozostaje co najmniej od 3 lat w związku małżeńskim zawartym z obywatelem polskim lub
 - b) nie posiada żadnego obywatelstwa
- 3) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 2 lat na podstawie zezwolenia na pobyt stały, które uzyskał w związku z posiadaniem statusu uchodźcy nadanego w Rzeczypospolitej Polskiej;

- 4) małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej lub prawa stałego pobytu, którego jedno z rodziców jest obywatelem polskim, a drugie z rodziców, nieposiadające obywatelstwa polskiego, wyraziło zgodę na to uznanie;
- 5) małoletniego cudzoziemca przebywającego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej na podstawie zezwolenia na pobyt stały, zezwolenia na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej lub prawa stałego pobytu, którego co najmniej jednemu z rodziców zostało przywrócone obywatelstwo polskie, a drugie z rodziców, nieposiadające obywatelstwa polskiego, wyraziło zgodę na to uznanie;
- 6) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie i legalnie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od 10 lat, który spełnia łącznie następujące warunki:
 - a) posiada zezwolenie na pobyt stały, zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Unii Europejskiej lub prawo stałego pobytu,
 - b) posiada w Rzeczypospolitej Polskiej stabilne i regularne źródło dochodu oraz tytuł prawny do zajmowania lokalu mieszkalnego;
- 7) cudzoziemca przebywającego nieprzerwanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej co najmniej od roku na podstawie zezwolenia na pobyt stały, które uzyskał w związku z polskim pochodzeniem lub posiadaną Kartą Polaka.

Należy dodać, iż cudzoziemiec ubiegający się o uznanie za obywatela polskiego, z wyłączeniem cudzoziemca, o którym mowa w ust. 1 pkt 4 i 5, jest obowiązany posiadać znajomość języka polskiego potwierdzoną urzędowym poświadczeniem, o którym mowa w art. 11a ustawy z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim, na poziomie biegłości językowej co najmniej B1, świadectwem ukończenia szkoły w Rzeczypospolitej Polskiej lub świadectwem ukończenia szkoły za granicą z wykładowym językiem polskim. Wniosek o uznanie za obywatela polskiego składa się do wojewody.

Ad 4) Obywatelstwo polskie przywraca się cudzoziemcom, którzy utracili je przed dniem 1 stycznia 1999 r. na podstawie stosownych ustaw. Osoba zainteresowana przywróceniem obywatelstwa składa wniosek o przywrócenie obywatelstwa polskiego do ministra właściwego do spraw wewnętrznych lub za pośrednictwem konsula właściwego ze względu na miejsce zamieszkania cudzoziemca, jeżeli nie jest nim terytorium RP.

Istnieją przesłanki negatywne, które wykluczają przywrócenie obywatelstwa, takie jak na przykład działanie cudzoziemca na szkodę Polski, a zwłaszcza jej niepodległości i suwerenności lub uczestniczenie w łamaniu praw człowieka.

OBYWATELSTWO UNII EUROPEJSKIEJ

Hasło „obywatelstwa” Unii Europejskiej uwidocznilo się razem z nowymi rozwiązaniami instytucjonalnymi. Należy przypomnieć, iż Traktat z Maastricht to fundamentalny akt tworzący Unię Europejską wraz z jej obywatelstwem. Uregulowanie powyższej kwestii - instytucji obywatelstwa UE zostało zawarte w przepisie art. 17 TWE, który stanowi: „Niniejszym ustanawia się obywatelstwo Unii. Każda osoba posiadająca obywatelstwo państwa członkowskiego staje się obywatelem Unii. Obywatelstwo Unii uzupełnia, ale nie zastępuje obywatelstwa narodowego”.

Nabycie obywatelstwa Unii może nastąpić jedynie wraz z nabyciem przez jednostkę obywatelstwa państwa członkowskiego zgodnie z zasadami przewidywanymi przez prawo tego państwa. Obywatelstwo to przysługuje każdemu obywatelowi poszczególnych państw członkowskich niezależnie od tego, czy posiadają oni obywatelstwo więcej niż jednego państwa, w tym również państwa trzeciego. Obywatelstwo UE współistnieje razem z obywatelstwem kraju ojczystego. Natomiast poprzez utratę obywatelstwa kraju członkowskiego następuje automatyczna utrata obywatelstwa UE.

Z posiadaniem obywatelstwa Unii Europejskiej wiąże się szereg praw. Jednym z ważniejszych uprawnień obywatela UE jest prawo do swobodnego poruszania się i pobytu na obszarze państw członkowskich (art. 18 TWE). Powyższe umożliwia swobodne poruszanie się po całym terytorium UE, jak również możliwość osiedlania się w wybranym kraju członkowskim, oraz umożliwia przebywanie w danym państwie członkowskim przez nieokreślony czas. Kolejnym uprawnieniem obywatela UE jest czynne i bierne prawo wyborcze w wyborach samorządowych i w wyborach do Parlamentu Europejskiego w państwie zamieszkania a nie obywatelstwa (art. 19 ust. 1 i ust.2 TWE). Obywatel Unii, który mieszka w innym państwie ma możliwość brać udział i kandydować w wyborach do Parlamentu Europejskiego jak i w wyborach samorządowych w swoim miejscu zamieszkania na identycznych zasadach jak inni obywatele państwa, na którego obszarze przebywa. Każdy obywatel Unii europejskiej posiada również prawo do opieki dyplomatycznej i konsularnej w państwie trzecim, zgodnie z zapisem art. 20 TWE. Z posiadaniem obywatelstwa UE wiążą się również takie prawa jak: prawo petycji do Parlamentu Europejskiego (art. 21 TWE, 194 TWE, 107c TEWEA);, prawo skargi do Rzecznika Praw Obywatelskich Unii Europejskiej (art. 21 TWE, 195 ust.1 TWE, art. 107d ust.1 TEWEA);, prawo dostępu do dokumentów Rady, Komisji i Parlamentu Europejskiego (art. 225 TWE);, prawo do dobrej administracji (art. 21 TWE, art. 41 Karty Praw Podstawowych UE).

Należy podkreślić, iż struktura obywatelstwa Unii Europejskiej jest bardzo pozytywna dla jej członków. Może nie jest to powszechnie wiadome ale paszportem unijnym każdego obywatela UE jest paszport wydawany w poszczególnym państwie członkowskim dla danego obywatela. Oznacza to, iż np. paszport wydany w Polsce jest naszym "paszportem unijnym".

Obywatele Rzeczypospolitej tak naprawdę posiadają (oczywiście w ogólnieniu) dwa obywatelstwa. Dzięki takiej sytuacji Polacy mogą korzystać z szeregu uprawnień funkcjonujących we Wspólnocie UE.

ŹRÓDŁO PRAW I WOLNOŚCI OBYWATELSKICH

Podstawowym aktem prawnym definiującym status jednostki w państwie jest ustawa zasadnicza. W związku z tym zbiór praw i wolności zawartych w ustawie zasadniczej ma podstawowe znaczenie dla społeczeństwa. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej uchwalona 2 kwietnia 1997 roku jest najważniejszym dokumentem, który ustala wzajemne relacje między władzami państwowymi a obywatelami. To właśnie w Konstytucji zawarte są gwarancje wolności i praw wszystkich obywateli. Powyższy akt prawny zapewnia również ochronę tych wartości oraz jest podstawą do tworzenia innych aktów prawnych obowiązujących na terenie państwa.

Konstytucja RP jako naczelną akt prawny daje gwarancję, że wszelkie prawa i wolności obywatelskie w niej zawarte, są istotnymi elementami porządku prawnego. Wszelkie instytucje publiczne zapewniają rzetelność i sprawność w realizacji praw obywatelskich.

Powszechnie rozumie się prawa obywatelskie jako zbiór praw podmiotowych, które przysługują obywatelom wobec państwa. Prawa te gwarantowane są oczywiście przez Konstytucję a także chronione poprzez inne ustawy. Mamy więc do czynienia z pewną różnicą dotyczącą mocy prawnej tych praw oraz systemem ich ochrony. W prawa gwarantowane Konstytucją nie może ingerować nawet ustawodawca, chyba że wynika to z pewnego zastrzeżenia wynikającego z Konstytucji.

Natomiast wolności obywatelskie to pewna kategoria praw podstawowych, które służą obywatelom do posiadania swoistego obszaru wolnego od ingerencji państwa. To właśnie wolności obywatelskie są symptomem szeroko rozumianej wolności człowieka i mają ścisły związek z naturalnymi prawami człowieka. Celem wolności obywatelskich jest głównie ograniczenie kompetencji władzy państwowej. Pośród wolności obywatelskich można wymienić wolności osobiste oraz wolności polityczne, społeczne, ekonomiczne i kulturalne.

PRAWA I WOLNOŚCI OSOBISTE

Konstytucja RP w rozdziale II, począwszy od art. 38 do art. 56 zawiera enumeratywnie wyliczone prawa i wolności osobiste. Wśród swobód osobistych Konstytucja wymienia następujące :

- a) Prawo każdego człowieka do ochrony życia (bez odniesienia do kwestii "życia poczętego" i kary śmierci.
- b) Zakaz stosowania eksperymentów naukowych na ludziach bez ich zgody. Nikt nie może być poddany eksperymentom naukowym, w tym medycznym, bez dobrowolnie wyrażonej zgody.
- c) Zakaz tortur, nieludzkiego lub poniżającego traktowania i karania. Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, nieludzkiemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.
- d) Prawo do nietykalności osobistej i wolności osobistej. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonych w ustawie. Każdy pozbawiony wolności nie na podstawie wyroku sądowego ma prawo odwołania się do sądu w celu niezwłocznego ustalenia legalności tego pozbawienia. O pozbawieniu wolności powiadamia się niezwłocznie rodzinę lub osobę wskazaną przez pozbawionego wolności.
- e) Prawo do obrony i obrońcy z wyboru lub z urzędu.
- f) Prawo do rzetelnego sądu .Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.
- g) Prawo każdego pozbawionego wolności do traktowania w sposób humanitarny.
- h) Prawo do ochrony prywatności. Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.
- i) Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania. Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.
- j) Prawo do wolności i ochrony tajemnicy komunikowania się. Ich ograniczenie może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.
- k) Prawo do nienaruszalności mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.
- l) Prawo ochrony danych osobowych. Nikt nie może być obowiązany inaczej niż na podstawie ustawy do ujawniania informacji dotyczących jego osoby. Oznacza to, iż władze publiczne nie mogą pozyskiwać, gromadzić i udostępniać innych informacji o obywatelach niż niezbędne w demokratycznym państwie prawnym. Każdy ma prawo dostępu do dotyczących go urzędowych dokumentów i zbiorów danych. Ograniczenie tego prawa może określić ustawa. Każdy ma prawo

do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą.

- m) Prawo do przemieszczania się. Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu. Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.
- n) Wolność sumienia i religii. Oznacza to wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują. Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem. Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób. Ważne jest, iż wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych oraz nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania.
- o) Każdy ma prawo do wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji. Cenzura prewencyjna środków społecznego przekazu oraz koncesjonowanie prasy są zakazane.
- p) Zakaz ekstradycji obywatela polskiego
- q) Prawo azylu

PRAWA I WOLNOŚCI POLITYCZNE

Prawa i wolności polityczne w Konstytucji RP ujęte zostały w rozdziale II od art. 57 do art. 63, a są to następujące swobody :

- a) Wolność zgromadzeń. Oznacza to, iż każdemu zapewnia się wolność organizowania pokojowych zgromadzeń i uczestniczenia w nich. Ograniczenie tej wolności może określać ustawa.
- b) Wolność zrzeszania się. Wynika z niej, iż zakazane są zrzeszenia, których cel lub działalność są sprzeczne z Konstytucją lub ustawą. O odmowie rejestracji lub zakazie działania takiego zrzeszenia orzeka sąd. Warto nadmienić, że ustawa określa rodzaje zrzeszeń podlegających sądowej rejestracji, tryb tej rejestracji oraz formy nadzoru nad tymi zrzeszeniami. Powyższe należy również rozpatrywać łącznie z artykułami normującymi wolność tworzenia partii politycznych, związków

zawodowych, zrzeszania się w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców. Zakres wolności zrzeszania się w związkach zawodowych i organizacjach pracodawców oraz innych wolności związkowych może podlegać tylko takim ograniczeniom ustawowym, jakie są dopuszczalne przez wiążące Rzeczpospolitą Polską umowy międzynarodowe.

- c) Prawo do dostępu do służby publicznej. Oznacza to, iż obywatele polscy korzystający z pełni praw publicznych mają prawo dostępu do służby publicznej na jednakowych zasadach.
- d) Prawo dostępu do informacji publicznej. Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. Prawo to obejmuje również uzyskiwanie informacji o działalności organów samorządu gospodarczego i zawodowego, a także innych osób oraz jednostek organizacyjnych w zakresie, w jakim wykonują one zadania władzy publicznej i gospodarują mieniem komunalnym lub majątkiem Skarbu Państwa. Powyższe oznacza prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegiałnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.
- e) Prawo każdego obywatela do udziału w referendum oraz prawo wybierania Prezydenta Rzeczypospolitej, posłów, senatorów i przedstawicieli do organów samorządu terytorialnego, jeżeli najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat. Należy jednak pamiętać, iż prawo udziału w referendum oraz prawo wybierania nie przysługuje osobom, które prawomocnym orzeczeniem sądowym są ubezwłasnowolnione lub pozbawione praw publicznych albo wyborczych.
- f) Prawo do składania petycji, wniosków i skarg w interesie publicznym, własnym lub innej osoby za jej zgodą do organów władzy publicznej oraz do organizacji i instytucji społecznych w związku z wykonywanymi przez nie zadaniami zleconymi z zakresu administracji publicznej. Tryb rozpatrywania petycji, wniosków i skarg określa ustawa.

PRAWA I WOLNOŚCI EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE

Konstytucja RP w rozdziale II począwszy od art. 64 do art. 76 wskazuje, iż prawa i wolności ekonomiczne, socjalne i kulturalne to:

- a) Prawo do własności, innych praw majątkowych, prawo dziedziczenia. Oznacza to, iż każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Własność, inne prawa majątkowe oraz prawo dziedziczenia podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej, a także własność może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza ona istoty prawa własności.

- b) b) Wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz miejsca pracy. Poprzez tą swobodę rozumieć należy zapewnienie dla każdego wolności wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy. Wyjątki określa ustawa. Obowiązek pracy może być nałożony tylko przez ustawę.
- c) Prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz prawo do urlopu. Każdy ma prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Sposób realizacji tego prawa oraz obowiązki pracodawcy określa ustawa. Ponadto pracownik ma prawo do określonych w ustawie dni wolnych od pracy i corocznych płatnych urlopów; maksymalne normy czasu pracy określa ustawa.
- d) Prawo do zabezpieczenia społecznego. Każdy obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego w razie niezdolności do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo oraz po osiągnięciu wieku emerytalnego. Zakres i formy zabezpieczenia społecznego określa ustawa. . Obywatel pozostający bez pracy nie z własnej woli i nie mający innych środków utrzymania ma prawo do zabezpieczenia społecznego, którego zakres i formy określa ustawa.
- e) Prawo każdego do ochrony zdrowia. Obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej finansowanej ze środków publicznych. Warunki i zakres udzielania świadczeń określa ustawa. Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku. Ponadto władze publiczne są obowiązane do zwalczania chorób epidemicznych i zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska.
- f) Pomoc osobom niepełnosprawnym. Osobom niepełnosprawnym władze publiczne udzielają, zgodnie z ustawą, pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej.
- g) Prawo każdego do nauki. Nauka w szkołach publicznych jest bezpłatna. Ustawa może dopuścić świadczenie niektórych usług edukacyjnych przez publiczne szkoły wyższe za odpłatnością. Należy podkreślić, iż rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych.
- h) Prawo rodziny do pomocy ze strony państwa. Państwo w swojej polityce społecznej i gospodarczej uwzględnia dobro rodziny. Rodziny znajdujące się w trudnej sytuacji materialnej i społecznej, zwłaszcza wielodzietne i niepełne, mają prawo do szczególnej pomocy ze strony władz publicznych.
- i) Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją. Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych. Dodatkowo na straży praw dziecka stoi Rzecznik Praw Dziecka.

- j) Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.
- k) Władze publiczne prowadzą politykę zapewniającą bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom. Ochrona środowiska jest obowiązkiem władz publicznych. Ważne jest iż każdy ma prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska.
- l) Władze publiczne prowadzą politykę sprzyjającą zaspokojeniu potrzeb mieszkaniowych obywateli, w szczególności przeciwdziałają bezdomności, wspierają rozwój budownictwa socjalnego oraz popierają działania obywateli zmierzające do uzyskania własnego mieszkania. Ochronę praw lokatorów określa ustawa.
- m) Władze publiczne chronią także: konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa.

OGRANICZENIA PRAW I WOLNOŚCI

Przepis art. 31 Konstytucji stanowi, iż wolność człowieka podlega ochronie prawnej a każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje. Istotne jest, że ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Powyższy przepis jest zatem generalną klauzulą , która odnosi się do ograniczeń konstytucyjnych praw i wolności. Przyjęto zasadę, że to ustawodawca ustala granice konstytucyjnych praw i wolności.

Należy zaznaczyć , iż wolność człowieka jest w naszym systemie prawnym wartością, która została poddana ochronie prawnej i w związku z tym, każdy jest zobowiązany szanować wolność i prawa innych osób. Z powyższego wynika więc kategoryczny zakaz zmuszania kogokolwiek do działań, których system prawny mu nie nakazuje. Dowodzi to wolności działania człowieka we wszystkich sferach, w których prawo wyraźnie nie wprowadza zakazów. Natomiast sytuacja ze swobodą działania w odniesieniu do państwa i jego organów jest odmienna. Podkreślić należy , że organy państwa działają tam, gdzie zostały do tego wyraźnie przez prawo uprawnione. Natomiast obywatel ma możliwość działania we wszystkich obszarach, w których ustawa nie wprowadziła dla obywatela zakazów czyli nie zabroniła mu działania.

Analizując przedmiotowy przepis art. 31 Konstytucji RP należy zwrócić uwagę, iż brak jest tutaj jednoznacznej regulacji czy chodzi o prawa i wolności człowieka, czy też obywatela. Wydaje się, iż norma ta odnosi się do każdego.

Powyższy przepis jest niejako samodzielną podstawą, która ma możliwość ograniczania praw i wolności obywatelskich. Klauzula ograniczająca, zawarta w ust. 3 art. 31 Konstytucji RP zawiera wyszczególnione warunki, które muszą być spełnione celem usprawiedliwienia przez państwo danego ograniczenia konstytucyjnego prawa lub wolności. Nie jest to jednak wyłączna podstawa do usprawiedliwionego działania państwa mającego na celu ograniczenie konstytucyjnych praw i wolności. Przedmiotowy przepis wyznacza bowiem graniczną ingerencję państwa dla praw, które są zagwarantowane w Konstytucji.

Należy pamiętać, iż muszą zostać spełnione następujące przesłanki aby mogło wystąpić ograniczenie praw i wolności człowieka. Pierwszą przesłanką ujętą w art. 31 ust. 3 Konstytucji RP jest ustawowa forma ograniczenia. Oznacza to, iż wszelkie ograniczenia korzystania z wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w formie ustawy. Przepis ten nie precyzuje natomiast żadnych wymagań co do treści danej ustawy. Można zatem przyjąć, iż wprowadzenie ograniczenia praw i wolności poprzez inny niż ustawa akt prawny będzie skutkowało sprzecznością tego aktu z Konstytucją. Kolejną przesłanką zawartą w treści przedmiotowego przepisu jest stwierdzenie, że istnieje w państwie demokratycznym konieczność wprowadzenia ograniczenia. Takie sformułowanie, że ograniczenie może być ustanawiane tylko wtedy, gdy jest konieczne w demokratycznym państwie, zmusza do ustalenia również tego czy to ograniczenie jest przydatne i konieczne. Trzecią przesłanką jest związek funkcjonalny ograniczenia z realizacją wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji wartości, tj. bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, wolności i praw innych osób. Powyższe oznacza konieczność każdorazowego badania, czy ten funkcjonalny związek w konkretnym, analizowanym przypadku zachodzi. Kolejną przesłanką, która określa granice dozwolonej ingerencji jest zakaz naruszania istoty danego prawa lub wolności. Ustawa zasadnicza nie precyzuje jednak jak należy rozumieć istotę wolności i praw.

OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE

Praktycznie każdy obywatel posiada wiedzę na temat swych praw i wolności gwarantowanych przez Konstytucję i inne akty prawne. Z posiadaniem praw wiążą się również podstawowe obowiązki, które niejako obciążają każdego obywatela. Obowiązek jak powszechnie wiadomo, to nakaz lub zakaz jakiegoś postępowania. Państwo polskie aby zachować ład i porządek nakłada na swych obywateli następujące obowiązki zapisane w rozdziale II Konstytucji RP od art. 82 do art. 86:

- a) Obowiązek wierności Rzeczypospolitej Polskiej. Oznacza to, iż obowiązkiem obywatela polskiego jest wierność Rzeczypospolitej Polskiej oraz troska o dobro wspólne. Obowiązek ten jest powinnością prawną ale jest także obowiązkiem moralnym, w danym przypadku opartym na duchowej więzi obywateli z własnym państwem.
- b) Obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej. Każdy ma obowiązek przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej.
- c) Obowiązek ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych. Każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych, w tym podatków, określonych w ustawie.
- d) Obowiązek obrony Ojczyzny. Obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona Ojczyzny a zakres obowiązku służby wojskowej określa ustawa. Warto nadmienić, iż obywatel, któremu przekonania religijne lub wyznawane zasady moralne nie pozwalają na odbywanie służby wojskowej, może być obowiązany do służby zastępczej na zasadach określonych w ustawie.
- e) Obowiązek dbałości o stan środowiska. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

Podsumowując niniejsze opracowanie można stwierdzić, iż Konstytucja RP wskazuje bardzo wyraźnie na prawa i wolności zastrzeżone wyłącznie dla obywateli. Występuje wyraźne rozróżnienie „praw obywatela” i „praw człowieka”. Termin „obywatel” jest użyty w Konstytucji w kontekście obywatela polskiego, a słowo „człowiek” odnosi się nie tylko do obywatela polskiego ale także do obywatela innego państw lub bezpaństwowca. W takich przepisach Konstytucja używa pojęć „każdy” (art. 38, art. 41), „kto” (art. 37, ust. 1), „nikt” (art. 39, art. 40). Przepisy Konstytucji, które określają wolności i prawa oraz obowiązki człowieka dotyczą też obywatela.

W rozdziale II Konstytucji RP większość zawartych tam praw i wolności nie jest ograniczona wymogiem posiadania obywatelstwa, wynika to też z przepisu art. 37 Konstytucji stanowiącym, iż „kto znajduje się pod władzą Rzeczypospolitej Polskiej, korzysta z wolności i praw zapewnionych w Konstytucji”. Wyjątki od tej zasady, określają przepisy ustawy o cudzoziemcach.

Przedmiotowe opracowanie "praw i obowiązków obywatela" ma na celu przedstawienie każdemu odbiorcy podstawowych informacji dotyczących obywatelstwa. Służy również jako wskazówka dla odnalezienia elementarnych praw, wolności należnych każdemu obywatelowi oraz podstawowych obowiązków każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej.

NINIEJSZĄ PUBLIKACJĘ OPRACOWAŁA **FUNDACJA W SŁUŻBIE WSI**
Z SIEDZIBĄ WE WROCŁAWIU W RAMACH EDUKACJI PRAWNEJ,
NA PODSTAWIE UMOWY NR 160/2018 ZAWARTEJ 21 LISTOPADA 2018 R.
Z POWIATEM JELENIOGÓRSKIM O POWIERZENIU REALIZACJI
ZADANIA PUBLICZNEGO POD NAZWĄ:

**„ZLECONE ZADANIE ADMINISTRACJI RZĄDOWEJ
Z ZAKRESU PROWADZENIA DWÓCH PUNKTÓW
NIEODPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ W 2019 R.”**

STAROSTWO POWIATOWE W JELENIJ GÓRZE
STAROSTWO POWIAT., UL. PODCHORAŻYCH 15
tel. (75) 64 73 122